

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Η ΑΔΕΙΑ ΠΛΑΤΦΟΡΜΑ

Το βασικό χαρακτηριστικό του αρχιτεκτονικού χώρου είναι η διατήρηση της δυνατότητάς του να «χωράει», δηλαδή -με κάποιον ιδιαίτερο τρόπο- να μένει άδειος. Αν παρακολουθήσουμε με επιμονή αυτό το λογικό σχήμα, θα μπορούσε να υποστηρίξουμε ότι η αρχιτεκτονική θα δεσμεύεται προγραμματικά στην δημιουργία κάποιας εσκεμμένης -εκάστοτε διαφορετικά- *άδειας* πλατφόρμας. Η αρχιτεκτονική θα όριζε, έτσι, πλαίσια που θα φιλοξενούσαν διαφορετικές επι-θέσεις, διαφορετικές τοποθετήσεις δηλαδή αντικειμένων επάνω στα πεδία που η ίδια καθορίζει. Οι έννοιες «πλαισίωση», «πεδίο», «πλατφόρμα», «*άδειο*» δεν προσδιορίζουν εδώ κάποιον ουδέτερο χαρακτήρα του αφηρημένου χώρου αλλά ονομάζουν τον υποδοχέα που μπορεί να φιλοξενεί δράσεις και κινητά αντικείμενα τα οποία καθώς λαμβάνουν θέση ανασυντάσσουν άμεσα -οι ίδιες οι δράσεις και τα ίδια τα αντικείμενα- τον χώρο¹. Ο καθορισμός της αρχιτεκτονικής ως αναμονής των θεματικών της προσδιορισμών είναι διαφορετικός από τον καθορισμό της ως φόντου που το ίδιο προκαθορίζει θεματικές. Από φόντο για σταθερές δραστηριότητες στον χώρο, η αρχιτεκτονική αναζητά την χωρική διαχείριση κάποιου κενού των δραστηριοτήτων. Δεν αναλαμβάνει αυτό το έργο απλά σαν να αναλαμβάνει κάποια

¹ Η ιδέα του σπιτιού ως υποδοχέα είναι τετριμμένη και σκοπεύω να την προσβάλλω ως τέτοια στο παρόν κείμενο. Από την λιγοστή ελληνική βιβλιογραφία για την αρχιτεκτονική θυμόμαστε, για παράδειγμα, την επιμονή του Άρη Κωνσταντινίδη στον ορισμό της αρχιτεκτονικής ως δοχείου ζωής.

αφηρημένη οπτική διαχείριση του χώρου αλλά συνιστά έτσι τον χώρο, ώστε ο χώρος να μπορεί να συγκεντρώνει διαφορετικές δράσεις.

Το σπάσιμο αυτού του συστήματος αναπαράστασης της αρχιτεκτονικής σχετίζεται με την ιδέα της απελευθέρωσης της κάτοψης από τις λειτουργίες που αναμένει. Και αυτή η ιδέα δεν είναι πρωτότυπη. Ας εξετάσουμε όμως σήμερα -βιαστικά- ένα τυπικό minimum διαμέρισμα της εποχής του μοντερνισμού -παίρνω για παράδειγμα ένα από τα διαμερίσματα του Moisei Guinsbourg στο συγκρότημα κατοικιών της Μόσχας «Narkomfin»², το εσωτερικά μιας μοντέρνας βίλας όπως είναι η βίλα Savoye του Le Corbusier και το naked house του Shigeru Ban³. Οι διαφορές τους σχετίζονται με τις διαφορές διαστάσεων ανάμεσα στα παραδείγματα που διαλέγουμε. Ωστόσο κάτι ιδιαίτερο συμβαίνει κατά την διαχείριση αυτής της μεγάλης διαφοράς διαστάσεων των κατοικιών. Στην περίπτωση του μικρού μοντέρνου ρώσικου διαμερίσματος ο χώρος είναι κατατεμημένος με ακρίβεια: οι διαστάσεις μένουν μικρές κι έτσι κάθε ανθρώπινη λειτουργία αποδίδεται σε συγκεκριμένη θέση. Το πεδίο που οργανώνει η κατοικία είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος δράσης σε αυτό. Αν το αρχιτεκτονικό έργο ήταν θεατρικό έργο που θα σκηνοθετούσε, για λίγο, την ζωή των κατοίκων του, τότε το Narkomfin κατ' ανάγκη ορίζει με ακρίβεια και μικρές διαφορές στις εκδοχές, το έργο που παίζεται στο διαμέρισμά του. Η ελαχιστοποίηση των διαστάσεων που έχει επιτύχει ο μοντερνισμός αφορά τον καθορισμό των λειτουργιών και την ακριβή χωροθέτησή τους. Ο Le Corbusier παρουσιάζει το παράδειγμα της καμπίνας του

² <http://www.archi.fr/DOCOMOMO-FR/narkomfin-fr.htm>, 3.10.2007.

³

http://www.shigerubanarchitects.com/SBA_WORKS/SBA_HOUSES/SBA_HOUSES_24/SBA_Houses_24.html, 31.10.2007.

καρβιού και χώρους διαβίωσης μέσα στο καράβι⁴. Το δικό μου ενδιαφέρον ξεκινά όταν στην νέα αρχιτεκτονική παρέχονται αρκετά περισσότερα τετραγωνικά από εκείνα που δικαιολογεί ένα κελί διαβίωσης. Αν στις συνθήκες ενός σπιτιού υπάρχει περίσσειμα τετραγωνικών, αν οι άνθρωποι μπορούν να ζητήσουν μεγαλύτερους χώρους, πώς ακριβώς γίνεται η σπατάλη του χώρου, πώς ξοδεύεται ο χώρος σε αυτές τις περιπτώσεις; Διαβάζουμε την βίλα Savoye ως τέτοια ευτυχή κατασπατάληση του χώρου.

Αυτό που επέτυχε η λογική του μοντέρνου μινιμαρίσματος των διαστάσεων δεν είναι η δίκαια απόδοση κοινωνικών παροχών κατοικίας αλλά η εγκατάσταση της αστικής οικογένειας σε έναν διαρκώς αυξανόμενο, σε επιφάνεια, χώρο, τον χώρο του καθιστικού. Ο χώρος του καθιστικού μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αποτελεί το θέμα για τις περισσότερες μελέτες αρχιτεκτονικών κατοικιών. Μια διάλυση που δεν έχει όνομα αλλά λαμβάνει χώρα στο καθιστικό κυριαρχεί στην σύγχρονη κατοικία. Εκεί πρέπει να οργανωθεί η αρχιτεκτονική ως κάθισμα και ως διαμονή με τον άλλο. Ωστόσο μένει ανοικτό το ερώτημα: «με ποιον τρόπο οργανώνεται η διαμονή αυτή;».

Το ενδιαφέρον για την διάλυση που οργανώνει την σύγχρονη κατοικία γίνεται μεγαλύτερο όταν τα όρια ανάμεσα στους σχηματοποιημένους όρους διαχέονται από την διάβρωση των λειτουργιών. Ένα κελί στην φυλακή μοιάζει πολύ με τα δωμάτια που θαύμαζαν οι μοντέρνοι αλλά χωρίς να περιέχει διαχωριστικούς τοίχους: οι ανθρώπινες λειτουργίες χωρούν όλες μαζί για να υποτιμηθεί το ανθρώπινο σώμα που φυλακίζεται. Το *naked house* του Shigeru Ban οργανώνεται σε έναν ουδέτερο κενό χώρο που αποθηκεύει με ευτυχή τρόπο τους κατοίκους του. Οι διακρίσεις των περιοχών έχουν χαθεί σε project σαν αυτό, εν μέρει εξαιτίας

⁴ Στο *Arts Décoratifs d'aujourd'hui*, Παρίσι, 1925.

αλλαγών στην ανθρώπινη συμπεριφορά: δεν θεωρούμε πλέον περιοχές του σπιτιού απαγορευμένες και αυτές οι περιοχές μπορούν να θεματοποιούνται ως στοιχεία της κατοικίας που μπορούν να εκτίθενται. Αυτό δεν συμβαίνει μόνον με τον χώρο της μπανιέρας που ανοίγεται εδώ και δεκαετίες σε υπνοδωμάτια αλλά επίσης σε μεγαλύτερης εμβέλειας ανοίγματα που επιτρέπουν ταυτόχρονη θέαση σε κάποια κατοικία με πολύ περιορισμένο βάθος προς τον ιδιωτικό χώρο. Η κατοικία εποπτεύεται μεμιάς ολόκληρη. Το λουτρό της αλλά και το κρεβάτι και οι αποθηκευτικοί της χώροι είναι ανοικτοί σαν να αποτελεί κάθε κομμάτι της έκθεμα.

Ήδη κρίναμε με θεατρικούς όρους την λειτουργικότητα γράφοντας για το έργο που παίζεται κατά την κατοίκηση στο εκάστοτε αρχιτεκτονημένο πεδίο. Εισάγω την ιδέα της άδειας πλατφόρμας για να επαναθέσω το ζήτημα της θεατρικότητας της αρχιτεκτονικής, γνωρίζοντας ότι η προσπάθειά μου επικοινωνεί φανερά με την ιδέα της αρχιτεκτονικής ως σταθερής σκηνής [*scena fissa*], όπως την παρουσίασε ο Aldo Rossi⁵. Επιχειρώ όμως εδώ μια μετατόπιση της ίδιας θεματικής που δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην έννοια της πλατφόρμας και επίσης στην έννοια του αδειασμένου χώρου (κάποιου ιδιαίτερου κενού δηλαδή που προκύπτει μονάχα από το μάζεμα και ακυρώνεται ξανά καθώς επανασυντάσσεται με διαφορετικό διαμοιρασμό καταστάσεων στο ίδιο του το κενό πεδίο). Το «άδειο» συνταγμένο έτσι, ως οργάνωση διαφορετικών εν δυνάμει καταστάσεων, οργανώνεται ως πεδίο που μπορεί να φιλοξενεί στις ίδιες θέσεις άλλες λειτουργίες. η εμφάνιση του χώρου σε αυτές τις περιπτώσεις δίνει την εντύπωση αραίωσης που επισυνέβη από την αδυναμία επακριβούς καθορισμού της χρήσης. Οστόσο αν μια αρχιτεκτονική μελέτη της άδειας πλατφόρμας προδιαγράφει κάποια πύκνωση της δυνατότητας δημιουργίας

⁵ “L’architettura è la scena fissa della vita degli uomini”.

καταστάσεων στον άδειο χώρο που σχηματίζει και οπωσδήποτε το πεδίο της πλατφόρμας δεν μπορεί πια να αναγιγνώσκεται ως απλή αραίωση.

Στην συγκεκριμένη αμφιθεατρική κατοικία της Ύδρας αναζητήθηκε η δυνατότητα μιας δημιουργίας της scena fissa με υλικό από την θεατρικότητα που προσφέρει ο ίδιος ο χώρος των θεατών στο θέατρο: τα παράλληλα καθίσματα. Η υπόθεση εργασίας που γίνεται εδώ είναι ότι, στην κεντρική σκηνή της θεατρικής σκηνοθεσίας μιας κατοικίας, το κέντρο δεν καταλαμβάνουν οι διαφορετικές λειτουργίες όπου γίνονται οι δράσεις των κατοίκων αλλά ότι οι κάτοικοι έχουν ως κεντρικό χώρο δράσης έναν χώρο παρακολούθησης προς κάτι που μοιάζει να έχει αφαιρεθεί. Οι βαθμίδες της κατοικίας δεν βρίσκονται εκεί επειδή κατ' ανάγκη υπάρχει στον μπροστινό τους χώρο κάτι που θα αποτελεί θεατρικό συμβάν ή κάποιο κέντρο του σπιτιού ή η κεντρική του σκηνή. Αντίθετα, αν υπάρχει τέτοιο διαφεύγον κέντρο αυτό είναι οι ίδιες οι βαθμίδες. Πού βλέπουν οι βαθμίδες αυτές; Μάλλον περισσότερο από κάθε τι άλλο τον εαυτό τους. Θέμα του σπιτιού αποτελεί λοιπόν το ίδιο το παράλληλο κάθισμα και οι δυνατότητες που δίνει για κάποιες ιδιαίτερες συναντήσεις. Οι βαθμίδες βέβαια φτιάχνουν ένα μικρό αμφιθέατρο που θα επέτρεπε κάποια οργανωμένη συνάντηση, παρέχουν την ευκολία για μια παρακολούθηση μιας σειράς εικόνων μιας ταινίας ή κάποιας τηλεοπτικής εκπομπής με την χρήση ενός απλού προβολέα που θα συνδεθεί με ένα laptop. Ταυτόχρονα όμως οι βαθμίδες αναδεικνύουν τον χώρο πίσω από αυτές ως τιμώμενο χώρο όπου κορυφώνεται από την κλιμάκωση του ύψους τους και φθάνει στο τζάκι. Πριν από το σχηματισμό της συνθήκης της κοινής παρακολούθησης, πριν από την κορύφωση που περιμένει τον χώρο του τζακιού, οι βαθμίδες ζητούν να γίνουν σημείο αναφοράς ορατό από το κεντρικό δωμάτιο του σπιτιού που παρατηρεί από πάνω. Οι κερκίδες είναι λοιπόν η κεντρική σκηνή του σπιτιού και η

αντιστροφή αυτή μεταξύ του θεατή και του θεώμενου αποτελεί προκαταρκτική συνθήκη της ιδιαίτερης κατοικημένης πλατφόρμας. Η μόνη δυνατότητα ενός άδειου πεδίου να οργανώσει το είδος της αναμονής των δράσεων που θα λάβουν χώρα επάνω του, είναι να αναδιπλωθεί. Η αναδίπλωση οργανώνει την αναμονή κάθε φορά με ιδιαίτερο τρόπο.

Η ιδέα της άδειας πλατφόρμας εμφανίζεται κάθε φορά με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της. Για ποιο άδειο εργάζεται ποια αρχιτεκτονική; Εν προκειμένω, στην αμφιθεατρική κατοικία της Ύδρας, η θεατρικότητα, η αναφορά στον Rossi, η αντιστροφή της σκηνής με την πλατεία, το παράλληλο κάθισμα, αυτά θα ήθελα να κατασκευάζουν την ιδιαιτερότητα της πλατφόρμας αυτής⁶.

Επί πλέον, η θεματοποίηση του παράλληλου καθίσματος αναφέρεται στην ιδιορρυθμία της εποχής⁷. Δεν θα επιμείνω εδώ στην συνθήκη του παράλληλου καθίσματος με την προσήλωση που θα απαιτούσε ένα θέμα που -για μένα- έχει μεγάλη σημασία για την κατανόηση της σημερινής κοινωνικότητας. Ελπίζω να έχω τον χρόνο να το κάνω σε άλλη ευκαιρία.

⁶ Βλέπε το βιβλίο μου *ο χειριστής: το θέατρο*, όπου παρουσιάζεται η αντιστροφή σκηνής και πλατείας και το ιδιαίτερο δωμάτιο του χειριστηρίου. Επίσης στα *παραδείγματα* -έκθεση στη biennale αρχιτεκτονικής της Βενετίας- μαζί με τους Ζάφο Ξαγοράρη, Χαρίκλεια Χάρη, Φίλιππο Ωραιόπουλο εισάγαμε στον προσφερόμενο εκθεσιακό χώρο μια περιοχή με παράλληλα καθίσματα για να οργανωθεί η συζήτηση ως έκθεμα. Η συνθήκη της συζήτησης σε αυτήν την περίπτωση γίνεται σημαντικότερη από το περιεχόμενό της.

⁷ Αιχμές για την συνθήκη του παράλληλου καθίσματος και την σχέση του με την μεταδικτυακή κατάσταση μπορεί να βρει κανείς στις εργασίες του φαντασματικού, πληθυντικού προσώπου που φτιάξαμε μαζί με τον Πάνο Κούρο : <http://www.gregorios-pharmakis.blogspot.com>.

Το άδειασμα του χώρου και η δυνατότητα του χώρου να μένει άδειος καθιστά κύρια δράση της αρχιτεκτονικής την τακτοποίηση του χώρου και -αντιστρόφως- την δυνατότητα αναστάτωσης της τάξης του. Η παρατήρηση αυτή έχει σχέση με την ιδέα του άδειου χώρου. Δεν σχεδίασα ένα χώρο που μένει σε κάποια σταθερή ανάπτυξη και προδιαγράφει θέσεις για τις καταστάσεις και για τα πράγματα. Σχεδίασα μια άδεια πλατφόρμα αναδιπλωμένη ώστε να παράγει έντονες χωρικές διακρίσεις. Ισχυρή τέτοια περίπτωση αποτελεί το αμφιθέατρο αλλά θέλησα να εισάγω αυτή τη λογική της χωρικά χαρακτηρισμένης ασάφειας στον τρόπο οργάνωσης των διαδρόμων, στο ύπαιθρο, στα δωμάτια, στα πιθανά πατάρια, στις διευρύνσεις της σκάλας. Ας εξετάσουμε παραδειγματικά το αμφιθέατρο: άδειο είναι μια ανοικτή υπόσχεση αλλά δεν επιτρέπει την κατανόηση του είδους της υπόσχεσης που έχει ήδη δοθεί από την αναδίπλωση της πλατφόρμας σε βαθμίδες. Αν στη δεύτερη βαθμίδα τοποθετήσουμε ένα ποτήρι νερό και στην τέταρτη ένα laptop φτιάχνουμε κάποια ακαταστασία στον χώρο αλλά ταυτόχρονα οργανώνουμε κάποιον ρόλο για το αμφιθέατρο. ένα μαξιλάρι και ένα βιβλίο κατασκευάζουν άλλο διαφορετικό αμφιθέατρο. έτσι, πρόθεση του σχεδιασμού μιας πλατφόρμας κατοίκησης δεν θα ήταν να ορίσει θέσεις για τα αντικείμενα αλλά περισσότερο να επιτρέψει πιθανότητες για τις θέσεις αυτές. Η ιδέα της τάξης και της αταξίας γίνεται κεντρική σε τέτοια σύλληψη σπιτιού. Αν ένα σπίτι είναι τακτικό ή ατακτοποιητό αυτό αποτελεί συχνά, κατά την άποψη των αρχιτεκτόνων, αδιάφορο ζήτημα εν σχέσει προς την αρχιτεκτονική. Διατείνομαι ότι η τάξη και η αταξία αποτελούν θεμελιώδεις πρωταρχικές δομές της αρχιτεκτονικής. Μια πλατφόρμα κατοίκησης φτιάχνει τον χώρο καθώς τον αφήνει με συγκεκριμένο τρόπο ακατάστατο. Και επειδή πρόκειται για εξοχικό σπίτι η τακτοποίηση εδώ ισοδυναμεί σε μεγάλο βαθμό με απόσυρση

των πραγμάτων της ακαταστασίας: η τακτοποίηση είναι ένα σβήσιμο του πίνακα, προσφέρει ξανά το ίδιο πεδίο άδειο για να φτιάξει μια νέα χωρική τροπή. Το άδειο παρουσιάζει ίσως το όριο της τάξης κάθε χώρου.

Έτσι ο χώρος της κατοικίας δεν ζητά να μείνει άδειος όπως οι χώροι που παρουσιάζονται στα περιοδικά αρχιτεκτονικής ή στα ευρείας κατανάλωσης έντυπα (τα οποία δεν περιφρονώ καθόλου) και τα οποία προτείνουν από τα περίπτερα ιδέες για το σπίτι. Στα περιοδικά συνεχίζουμε να βλέπουμε άδεια καθιστικά και τραπέζια φτιαγμένα με τον τρόπο της αποχής από το ανθρώπινο στοιχείο. Ωστόσο σε αυτές τις περιπτώσεις οργανώνεται ένα πλαίσιο για μια καθώς πρέπει κατοίκηση. Δεν υπάρχουν άνθρωποι στις αρχιτεκτονικές φωτογραφίες για να είναι ο καθένας που βλέπει τις φωτογραφίες το εν δυνάμει θέμα της: ο καναπές και η γωνία της τηλεόρασης φωτογραφήθηκαν για εμένα που κοιτάζω και σίγουρα δεν μπορώ να είμαι ακόμη εκεί, στην θέση εκείνου που πράγματι κάθεται στον συγκεκριμένο καναπέ ή που ανάβει το συγκεκριμένο τζάκι. Η αρχιτεκτονική φωτογραφία των τελευταίων δεκαετιών αρνείται και ζητά την ανθρώπινη απουσία με ιδιαίτερο τρόπο. Και ακόμα: μόνο στα τελευταία χρόνια αρχίζουμε να μελετάμε τον καθοριστικό τρόπο που τα ασήμαντα πράγματα μεταβάλλουν τον χώρο με την ισχυρή τους παρουσία. Τι σημαίνουν η δράση της εστίασης με ταυτόχρονη παρακολούθηση κάποιας οθόνης, ή των δράσεων της εργασίας σε φορητό υπολογιστή, της ανάγνωσης ενός εντύπου σε όρους χωρικής συγκρότησης; Πως τα αντικείμενα οργανώνουν γύρω τους καταστάσεις καθώς αποτίθενται εδώ ή εκεί. Αυτή η προσμονή των ανθρώπων και των αντικειμένων τους αποτελεί το θέμα της αμφιθεατρικής κατοικίας της Ύδρας. Είναι το σπίτι μου. Το παρατηρώ κάθε φορά που επιστρέφω σε αυτό, σαν να είναι ένα πείραμα σε εξέλιξη. Κάθε αντικείμενο στις βαθμίδες και

στα πατώματα, κάθε ανθρώπινο σταμάτημα εδώ ή εκεί είναι
παρέμβαση που επεξηγεί εκ νέου το ιδιαίτερο αυτό άδειο πεδίο.